

Magyar protestáns lelkész-képzés a 16. században

Már egyszer foglalkoztam ezzel a tárggyal, de csak mellékesen. A Debreceni Protestáns Lap 1910. évi 17—18. számában Szinyei Gerzsonnal polémizáló „Sárospatak reformációja és a róla szóló hamis tudomány” című cikkem egyik részletében terjeszkedtem ki reá. Az akkori egyháztörténészek körülbelül tudomásul is vették, legalább is jóideig szüneteltek az ebben teljes tudatlanságot eláruló nyilatkozatok. Ujabban azonban az említett lapban, tehát valósággal eldugott helyen megjelent cikemről jóformán senki se tudván, ismét sokszor olvashatunk a tényleges állapottal végképen tisztában nem levő megjegyzéseket, sőt egész cikkeket is. Megint rá kell tehát mutatnom a valóra, most már teljesen és specialiter e kérdésről szóló fejtegetésben.

Meg van írva hiteles kútfőben¹, hogy a reformáció korában csupán annyi képzettséget kívántak fölszentelésök alkalmával a katolikus papoktól, hogy olvasni és énekelni tudjanak s némi elemi ismeretük legyen. Természetesen ez a minimum volt, ami végképen nem zárja ki, hogy magasabb képzettségűek is voltak legyen közöttük. De a zöm bizonyára csak ezen a fokon állott s valóságos nevetség, midőn ebből a korszakból a ferencrendiek Pápán levő theológiai főiskoláját emlegeti valaki. Hol voltak még attól? Szó se lehetett, efféléről.

Mikor aztán ezek a katolikus papok a reformációhoz tértek át, aminthogy évtizedekig többnyire, de természetesen egyre kevesebben, közülök kerültek ki a protestáns lelkészek, ki hiszi el, hogy póttanfolyamokat rendeztek a rászorulóknak felsőbbrendű kiképzésök végett? Hiszen ha eszökbe jutott volna újabb és bővebb ismereteket kívánni tőlük, egy csapásra bevágták volna az útját a protestantismus közöttök való hódításának. És elképzelhető-e az is, hogy a reformációt elfogadó papok egyszerre valami ugrásszerűen magasabb képzettséget követeltek volna a soraiból kidőltek utódaitól, meg a saját utódaiktól? Ők irányítván a következő nemzedékre tartozó intéz-

¹ Péterfy Károly: *Sacra Hungariae concillia*, I. k. 1741., 227., 249. és 288. l. az 1493., 1494. és 1515. évi magyarországi zsinatok határozatai.

kedéseket, ami úgy ment aztán nemzedékről-nemzedékre, egészen érthető, hogy sohasem írtak elő a magokéhoz képest lényeges tudomány-többletet. És ha ezek a reformációkori, bizony túlnyomó részben csekély képzettségű papok olyan meg gondolatlanok és vakmerők, vagy — mondjuk — túlbuzgók lettek volna, hogy egyenesen a főiskolai, vagy akár ennél valamivel alacsonyabb képzettség követelményét állítsák fel a hozzájuk társulók számára: ezek legnagyobb része sokkal inkább vállalta volna a katolicismust, melyben kevesebb fáradsággal is többre vihette.

Annál kevésbé mehettek belé ilyen természetellenes és kockázatos követelésekbe, mivel még így is töméntelen gondot okozott a megüresedő lelkészi állások betöltése. Majdnem az egész században és majdnem az egész országbán meg nem szűnt a panasz a lelkészhiány miatt: és akkor tették volna nehezebbé a lelkészi minősítés megszerzését? Történetírói észjárás a limine elútasítná az efféle képtelen feltevéseket, még ha hiteles adatok nem is bizonyítanak garmadával az ellenkezőt.

A lelkészi képezítés dolgában ismert rendelkezések ugyanis oly minimális kívánalmakat állítottak fel a képzettség mértékéül, melyek bár haladást képeztek a katolikus korbeli állapothoz képest, mai szemmel nézve lehetetlenségeknek tűnnek fel sokaknak, de a történetírónak meg kell látnia azokat és nem szabad semmit figyelmen kívül hagynia.

Attól a két korábbi intézkedéstől, mely a század közepe után is az erdélyi szászoknál a káté ismeretét (kétségtelenül a Lutherét, mégpedig sejthetőleg a kisebbikét), meg az abban foglaltak igazoni tudását, valamint a bibliai könyvek felsorolását írta elő¹, a baranyai magyaroknál pedig annyit kötött ki a főlisentelendőtől, hogy mivel „nem mindnyájan lehetnek jó deákok... tudja az magyar írást, értse az keresztyénségnek fundamentumát, olvassa az magyar bibliát”²: végig a teljes félévszázadon figyelemmel kísérhető a fejlődésnek szerfelett lassú, de azért folytonos menete. Mintegy húsz évvel később, 1576-ban ugyanezen az utóbbi vidéken már a latinul tudás is

¹ Teutsch: Synodalverhandlungen... 3. l.

² Azaz: latinul jól tudók. (Egy más szerint = jó diakonusok és pedig 1595-ben a sopron-vasvármegyei lutheránusoknál!)

³ Mokos: A hercegszölösi kánonok más egyházi kánonokkal... 154. l.

feltétele lett a fölszentelésnek, de azzal az érdekes kímélésével a vizsgálatra állóknak, hogy közönség kizárásával, külön helyen kellett bizonytságot tenniök abban való jártasságukról.¹ Az „Articuli majores” ezt 1567-ben Tiszántúl még nem kívánták meg, amennyiben különlegesen rendelkeztek az olyanokról, akik nem értenek lätinul.² Később részint 1577-ben ugyanott a „mennyei tudomány” alapjának és csak a fontosabb hitcikkeknek³, részint a század vége felé Tiszáninnen általánosságban a hitcikkeknek az ismeretét, ez utóbbi helyen legalább középszerű ismertetét írták elő.⁴

Ezek az újabb határozatok a helvét irányuaknál uralkodó állapotokra vetnek világot, de azonos színvonalra engednek következtetést a lutheránusok végzései is, melyek közül a fennmaradtak egyiké 1572-ből a szászoknál az „artes liberales” (csak a triviumbeliek) és a „mennyei tan” alapos ismerőit bocsájtja lelkészségre⁵, másika 1594-ből Gömörben és Kishontban az egykorú helvét irányú rendelkezéssel egyezőleg legalább középszerű képzettséget követel, mégpedig a vallás tanaiból és a szertartásokból, mint amelyekből vizsgálatot kellett kiállani.⁶ Lutheránus szerzőktől (Homberger 1854., Dragonus 1591.) eredő és egyenesen a fölszentelés alkalmára való készüléshoz szánt kézikönyvek a magok módfeletti rövidségével (56 nyolcadrét, illetőleg 12 negyedrét levél) hasonlóképen amellet tesznek tanúságot, hogy a felszentelési vizsgálaton bizony nagyon kevéssel megelégedtek a már korábban hivatalba jutott kartársak.⁷ De másrésztől ugyanezek a könyvek már annak is bizonyítékai, hogy míg a baranyai protestáns lelkészek az ötvenes években, a tiszántúli helvét irányúak a hatvanasokban még ismertek magok között olyanokat, akik nem értették és nem használhatták a latin bibliát: addig a sopron—vasvármegyei protestánsok pár évtized multával már mindnyájoknál feltéte-

¹ U. o. B. új levél, 29. cikk.

² Kiss Áron: Ref. zsinatok végzései. 583. l.

³ U. o. 689. l.

⁴ U. o. 710. l.

⁵ Teutsch: i. m. 176. l.

⁶ Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár. 1903. 55—6. l.

⁷ Még később is, a dunántúli egyházkerület 1618-ban, a zempléni egyházmegye 1630-ban sem kívánt a Siderius kátéjának tudásából többet.

lezték a latinul tudást abban a mértékben, amennyivel megért-hették és betanulhatták az említett szerzők egyikének vagy másikának a művét.

A lelkészi kar szellemi színvonala iránt már csak azért sem volt szabad túlzott igényeket támasztani, mert a lelkészhiány-nak legalább itt-ott ideiglenes megszüntével a kisebb falukban igen gyakran felette silány díjazásban részesült a lelkész, ami teljességgel nem hathatott csábítólag. Ez aztán egy sajátságos helyzetet idézett elő. Annak ellenére ugyanis, hogy általában előfeltétele volt a lelkézségnek bizonyos iskolai végzettség, s már az „Articuli majores” mintha valami előzetes képesítésnek is megkívánná az igazolását: mindamellett más pályát megunt és a lelkézségre magokban hajlamot felfedező egyének, hihe-tőleg nem egyszer annak hiányában is átléphetek ebbe a hiva-talba. Még iparosok és kereskedők is hagytak fel olykor előbbi foglalkozásukkal ennek a kedvéért¹, ami — bár a katolikusok még országgyűlésen is hánytorgatták, — akkortájt nem lehe-tett túlságosan feltűnő, mert a céhrendszer következtében az iparosoknak még a selejtesebbjei sem nélkülöztek némi előké-születet, a kereskedők pedig, ha kevés időt töltöttek is az is-kola padjain, bizonyos irányban a magasabb szellemi színvo-nalon állók közé soroltattak. Úgyhogy volt még rosszabb eset is, aminek akkor sem örvendtek, de tűrni kellett, ha a gyüle-kezet úgy kívánta és a felszentelési vizsgálat meg ment vala-hogy. T. i. még kóbor katonák is be-beültek egy-egy papságba, nehogy visszavigyék őket a hadsereghez.²

Így tehát már csak emiatt sem lehetett szó róla, hogy ahova semmilyen, még ilyen hézagossabb készületségű papot sem kaptak, oda a mulhatatlanul tanult „deákok” közül helyeztek volna be lelkézpótló gyanánt valakit, pláne egy-egy helyre egyszerre többet. Hiszen ezek általánosságban éppen abból a célból szerepeltek ezzel a címmel, hogy nem viselvén hivatalt, ez jelezze a mégis iskolázott (= *litteratus*) voltukat.³

¹ Barcsa János: A tiszántúli ref. egyházkerület történelme, I. R. 63 l.

² Gál Kelemen: A kolozsvári unitárius kollégium története, I. k. 535. l.

³ Deák (diák) = latin. Innen a latin iskoláknak, mind a végzettjét, mind a növendékét szintén így nevezték el. De a „deák” sohasem volt egyér-telmű a diakonussal (szerpap, illetőleg másod-, esetleg segédlelkész), még ha netalán ebből a szóból származott is az.

Ezzel aztán át kell térnem annak igazolására, hogy a lelkesítő álláshoz rendszerint mégis megkívánt iskolai végzettség sem nem főiskolai, még csak nem is quadrivialis iskolai, hanem a trivialis iskolai volt. Ehhez először is tudni kell azt, hogy az ilyen iskola három (azért volt ez a neve) osztályának nevet adó tantárgyai ezek voltak: grammatika, dialektika, retorika, e sorrendben fölfelé. Megjegyzendő, hogy a protestantismus mindezek mellett a latin nyelven kívül a theológiát helyezte az oktatás központjába, amely elejétől végig áthatotta az egész tananyagot, annyira, hogy még az osztályok névadói is teljesen eltörpültek mellette, de a katolikus korból átjőve, éppen azért szerepelhettek megkülönböztető jelleggel, mert egynek-egynek az elvégzése után a másikat vették elő. Az ebből a századból fennmaradt pár tan- és órarend jobbára ilyen intézetekből való, bár kivételesen, mutatóba quadrivium tárgyaiból (aritmetika, geometria, musika, astronomia) is fordul elő néhol valami.¹ Teljességében vett quadrivialis iskoláról legfeljebb ott lehet szó, ahol több tanerő működött. Ezért tehető fel, hogy Sárospatakon, hol 1566-ban tette az iskolát Szikszai Fabricius Balázs magasabb színvonalúvá, ettől fogva alkalmaztak lectort is. És ezért gondolható a debreceni iskola quadrivialis emelésének évéül 1572, amelytől két rectora volt. Mert hogy 1567-ben még trivialis volt ez iskola, kitűnik az „Articuli majores” LXV. cikkének második részéből, hol a „theológián” kívül a grammatika, dialektika és retorika szerepel a „keresztyének iskoláinak” tantárgyainak. Ebből bizonyos, hogy nem az elemi iskolákról szól, hanem a magasabb fokúakról, de egyről sem úgy, mint amely különböznék a többitől.

Az ú. n. „mathematicae artes” művelői, a quadrivialis iskolák sem emelkedtek ki valami különösen a többiek sorából. Így p. o. tudjuk, hogy Modorban 1594-ben csak a musikát és aritmetikát tanították közülök a rector és kollégái.² A kolozsvári unitárius iskoláról szintén tudjuk, hogy tanították benne

¹ Még a 17. század közepe táján is ez volt a helyzet a marosvásárhelyi és a főiskolának képzelt nagybányai iskolában.

² Kiss Áron: i. m. 602. l.

³ Frankl Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a 16. században. 336—9. l.

a kilencvenes években az — úgy látszik — általánosan szükségesnek bizonyult arithmetikát, de arról nincs adat, hogy a többi magasabbrendű tárgy milyen mértékű művelésben részesült.¹ Bártfán pedig 1588-ban az összessel foglalkoztak ugyan, de csak a legrövidebb összefoglalásban, a tudni legérdemesebbekre szorítkozva.² És Debrecenben, ahol pedig 1588-ban még anyakönyvet is nyitottak a felsőbb tanulmányaikat kezdők nyilvántartására, még 1600. táján is csupán három osztály volt valójában³, még az ezekből kinőttek egyelőre alighanem egy, mégpedig névtelen csoportban nyertek oktatást.⁴ Gyakorlati szüksége nem is forgott fenn a quadriviumi tárgyak behatóbb művelésének, mert úgy sem képesítettek semmivel többre, mint a trivialis iskolák, amit leghathatósabbán bizonyít az, hogy ezeknek a végzettjei közvetlenül mehettek egyetemre, még ekkor leginkább Wittenbergbe. A fejlődés menete a quadrivium mellőzésével, más irányt vett is később.

Mindenképen igaza lehet tehát Thury Etelének abban az újabban kétségbevont állításában, hogy Miskolczi Péter, aki 1589-ben iratkozott be a debreceni quadriviumra, már 1590-ben pápai lelkészi állást foglalt el. És Bálint deák sem azért nem igen azonos Bálint pappal, mert a „deák neve és hivatala főként kisebb képzettségű embereket illet meg abban a korban, mint a papé” (ami egészen téves állítás), hanem azért, mert aki rendes állásban helyezkedett el, az nem szokott a „deák” címmel élni, melyet a hivatal nélkül levők, meg az olyan „familiaris”-félék használtak, mint p. ö. Bálint deák.⁵

¹ Fischer Simon, ki 1594-ben is, 1600-ban is itt tanárkodott, az arithmetikának is tanárául említetik.

² Faber Tamás levele Merse Istvánhoz 1588. febr. 21. Országos levéltár. Zichy levéltár, protestáns diákok 4. XII. 3. (Szimonidesz Lajos szíves magánközlése.)

³ Szilvásújfalvi Anderkó Imre: „Admonitiones de ratione discendi atque docendi in ultima seu tertia classe” című akkori műveszkéjének bizonyossága szerint. Mert akár az akkori szokás szerint fellülről kezdte az osztályok számozását, akár esetleg alulról: mindenképen három osztály következtethető a címből. V. ö. Magyar Könyvszemle 1943. 432. l.

⁴ Feltétlenül is a teológiumokra fektetve a fősúlyt.

⁵ Egyebek mellett abban is téved a korosmát (a chryisma magyarosított alakja) kocsmának megtevő író, hogy miért teszik a „történészek” 1575-re a Sztárai Mihály halálát. Azért, mert még ebben az évben mint hallottat említi Károlyi Péter, állítása ellen pedig nincs semmi bizonyosság.

Hogy pedig a trivium végzésével egyetemre lehetett menni, azt hiteles adatok bizonyítják. Mások is, de csak közkezen forgóra hivatkozom. Wittenbergbe ugyanis nemcsak olyanok látogattak el hazánkból, akik folytatni akarták tanulmányaikat, hanem lelkészi állásra választottak is fölszenteltetni magokat. Ezek rendszerint beírták addigi életrajzukat egy anyakönyvbe. Egy egész légió lenne azoknak a száma, akik a köztudomás szerinti trivialis iskolákból kerültek ki, csakhogy azok és a hasonlók, akik a nagybányai, körmendi, pápai, vörösmarti iskolákat megtették ezidőbeli pláne főiskoláknak, rögtön ezeket is azoknak vélnék s főiskolákkal árasztanák el Magyarországot, ahol pedig ebben az egész században egyetlenegy volt: a jezsuiták kolozsvári akadémiaja 1581-től 1588-ig, a protestánsoknak pedig egy sem.¹ Kizárólag olyan életrajzokra támaszkodom tehát, amelyeknek határozottan beszélő adatai sehogysém érthetők félre.

„Paulus Wranka... studuit ab ineute aetate in scholis trivialibus, utpote Schemnitzii..., Cassovide..., postea ad functionem scholae... in Hay vocatus annum ibi exegit, tandem Tóth—Prónensi scholaetriennis praefuit, unde vocatus in Chrenócz, biennio ibi mansit. Postea a communitate oppidi Otzova sive Bojnitz ad munus sacrum suscipiendum... eo est adductus, ut vocationem susciperet et suscepta Wittebergam profectus fuerit ordinatus... 4. Octob. 1577.”²

„Philippus Labossius... versatus est in ludis trivialibus Eperjesini, Leutochoviae et alibi... In celeberrima Acad. Witteberg. per annum 1. et semestre. Vocatus est... ad munus Eccles. in oppidum Saaros ordinatus..., d. 29. Apr. 1565.”³

Az előbbiről nyilvánvaló, hogy csupán a *selmecebányai és kassai* trivialis iskolákban tanult, azután pedig hat évig tanító volt, míg lelkésznek választották. Az utóbbi meg nemkülönben

¹ A tiszántúli közzsinat 1605-ben mondta ki, hogy vagy egy „illustre gymnasium” állíttassék, vagy több segélyben részesüljenek a meglevő „scholák”. A tiszáninneni papság pedig 1606-ban kérte az országgyűlést a sárospataki iskola főiskolává emelésére.

² Prónay—Stromp: Magyar evangélikus egyháztörténeti emlékek, 50. l.

³ U. o. 24. l.

⁴Ennek 1587-i, sőt 1652-i tanrendjéből is ez tűnik ki.

trivialis iskoláknak mondja az *eperjesit és lócseit*. E négy tanintézet akkori rangja felől bizonyosak vagyunk tehát, és afelől is, hogy az említettek trivialis iskolát végeztek, mielőtt az egyik tanító, majd pap lett, a másik meg egyetemre ment. Az említett kettővel egykorulag Mossóczi Institoris György a mossóci, késmárki, bártfai és *végül a selmebányai* iskolában tanult, azután tanító, végül lelkész lett, tehát ő sem ment feljebb trivialis iskolánál¹, — Klacskó Gál a boroszlói és *végül az eperjesi* iskolában tanult, azután tanító lett, onnan pedig neki is joga lett volna papságra menni trivialis iskola végzettségével; ő azonban egyetemre ment vele², — Pepich Mihály a lócsei, zacsai (Csehország), bártfai és *végül a kassai* iskola növendéke volt, ahonnan közvetlenül lelkésznek ment³, — Pelekius Lukács Németlipcsén, Kassán, *végül Selmebányán* tanult s innen egyenesen lelkézségre hívták⁴, — Schindler András szintén *Selmebányán* fejezte be tanulmányait és onnan vitték tanítóságra, később lelkézségre⁵, — Kerner György a nagyócsai, selmebányai és *végül az eperjesi* iskolában tanult, azután tanító s idővel lelkész lett.⁶

Kell-e még több? Akárki beláthatja ennyiből is, hogy a trivialis iskola tökéletesen kielégítette a lelkészi és az ehhez legtöbbnyire átmenetül szolgáló tanítói tiszthez fűzött igényeket. Arra tehát, hogy Dragonus Gáspár, a körmendi lelkész-tanító 1587-ben „sacrae theologiae professor” címet ad magának⁷ s példája szerint jár el 1596-ban Fischer Boldizsár selmebányai pap is⁸, éppen úgy nem lehet építenī, mint a baranyai és borsod-gömör-kishonti esperesek „episcopus” címére, vagy éppen arra, hogy Bocatius János⁹ 1599-ben szintén episcopusnak mondja Halvepappius Pál besztercebányai elsópapot és Veda-

¹ Prónay—Stromp: i. m. 40. l.

² U. o. 44. l.

³ U. o. 52. l.

⁴ U. o. 54. l.

⁵ U. o. 59. l.

⁶ U. o. 70. l.

⁷ Századok 1859. 320. l.

⁸ Breznyik: A selmebányai ev. egyház és lyceum története, I. k. 318. l.

⁹ Libri poëmatum V.

nus Ferenc kassai magyar elsőpapot, holott az elsőről valószínű, az utóbbiról pedig kétségtelen, hogy még esperesi hivaltalt sem viselt.

Végérvényesen eldönti a kérdést az évszázad végéről való borsod-gömör-kishonti kánonok 30. cikke, mely szerint „valamint a lelkészekről, úgy az iskolaigazgatókról is azt határozták, hogy . . . vagy huszadévesek vagy annál éltebbek legyenek; a gyermekeket és azokat a tudatlanokat, akik *nemhogy a dialektikának és rhetorikának, hanem még a grammatikának sem tanulták meg jól az első elemeit*, az iskolák tanítására, igazgatására alkalmatlannak ítélték.”¹ Vagyis a trivialis iskola osztályainak elvégzésénél nem kívántak többet (a szövegből kitetszőleg inkább kevesebbet) a tanítóktól és ennél fogva a lelkészekről sem. És az is bizonyosan következtethető, hogy a szűkség vitte rá őket a végzés hozatalára, az az nem egyszer fordulhattak elő azzal ellentétés esetek.

Mindezekből aztán az is világos, hogy semmiféle külön képzésben nem részesültek a lelkészeknek készülőik. Ugyanazt kapták, mint bármely más társadalmi állás betöltői. Nekik nem is volt szükségük többre, hiszen az egész oktatásban a „theologia” dominált. Viszont igen könnyű dolog volt az a gyakori eset, hogy jegyző lett a tanítóból, és hogy más foglalkozás kedvéért lelkészi tisztöket hagyták el némelyek. Ezért tartották szükségesnek a kilencvenes években létrejött helvét irányú egyházigazgatási kánonok mindnyájan, hogy intézkedjenek a lelkészek ilyen hivatalváltoztatásai ellen. A galántai, felsőmagyarországi, borsod-gömör-kishonti cikkek egyaránt tilalmazzák. Lutheránus részről meg Bornemisza Péter megbélyegzi az ezt cselekvőket s meg is nevez egy pár olyat, aki elkövette.

Tegyük még hozzá, hogy a lelkészképzés még sokáig maradt ebben az állapotban. Hörk József² bizonyítja, hogy Nagysárosról, Varannóról Berzevicéről, Héthársról ezentúl is sokan mentek lelkészségre, — Breznyik János³ közli, hogy 1625-ben Vihnyére vittek papot a selmecebányai iskolából, — Mikulik József⁴ megírja, hogy Csetnekről 1703-ban Hosszú rétre, 1725-ben Kuntapolcára ment papnak valaki az ottani iskola végeztével.

Dr. Zoványi Jenő.

¹ Kiss Áron: i. m. 730. 1.

² A sáros-zempléni ev. esperesség története. 29. l.

³ I. m. u. o.

⁴ A gömöri ev. esperesség története. 128—9. és 148. l.

EGYHÁZTÖRTÉNETI ADATOK.

A torockói templom tornyának 1828-ban történt megújítása.

A torockói unitárius egyházközség tagjairól tudjuk, hogy mindig példátadó buzgósággal támogattak minden kulturális megmozdulást, s ha az egyháznak juttatásáról volt szó, gyakran erejükön felül is adakoztak.

Ezt igazolja az a messze földön nagy hírre szert tett Sebes Pál¹ torockói rektor által fogalmazott írás is, amelyet a templom gombjában találtak.

Az írás elbeszéli, hogy a régi torony építéséről sem az okmányok, sem a hagyomány nem nyújtanak felvilágosítást, de megjegyzi, hogy az avult „négy fiókos” sendelyfedél felső részén az 1640-es, alólin pedig az 1752-es évszám szerepelt.

Az írás ugyan nagyobbrészt az unitárius egyházat, s közelebbről a torockói egyházközséget, valamint a politikai községet érintő adatokat jegyzett fel, amidőn azoknak a vezetőségét megnevezte, de megörökítette a többi egyházak vezető férfiainak a nevét is.

Büszkeséggel jegyzi meg az írás, hogy a torony megújí-

¹ Sebes Pál — az unitárius egyháztörténeti adatok szerint már a XVI. század végén fennállott, s mintegy 300 éven át fennmaradt — torockói iskolának 1812—1845-ig volt rectora.

² Ezek az évszámok minden bizonnyal a nagyobb javítások évét kívánták megörökíteni. Az említett adatok megerősítik Orbán Balázsnak azt a megjegyzését, hogy: „Torockó temploma, mint új épület mi értékkel sem bír.” (Orbán Balázs: A Székelyföld leírása, V. köt. 216. l.) Az első évszám legalább is azt igazolja, hogy a templom már 1640-ben megvolt, s így amikor Orbán Balázs látta, jóval több mint 200 esztendeje fennállott. Ezt az állításomat támogatja a Bartók Ferenc XVIII. századi naplójának az az 1752. évbéli feljegyzése, hogy: „Ebben az esztendőben héjazták meg újonnan a tornyot 50 fnt.-ért.” Tekintettel azonban arra, hogy 1595-ben már az al gimnásium is megvolt, s az iskolákat nagyban-egészen csak a templomépítést követően szokták létesíteni, minden valószínűség mellett szó, hogy a templom leglább is egyidős az iskolával. Az bizonyosnak látszik, hogy amint magának a városnak jó részét, úgy a templomot is többször kellett újjáépíttetni, már csak a Torockót a régebben mult időkben is sokszor pusztított tűzvészek miatt is.